

Сынапта
3 хәрчм

Б. ПАВЛОВ.

САХА СОВЕТСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКАТЫН ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СУВЕРЕНИТЕТЫН ТУНУНАН ДЕКЛАРАЦИЯ

Саха АССР Верховнай Советын бастайааннай комиссиялара, ученай юристары, практический үлэһиттэри кытта холбоһон автономнай республика государственной статуһун үрдүтөр сыалынан кинини Саха Советскай Социалистическай Республикага дьэи ааттаан уларытан тэрийэр туһунан бу бырайыагы ырытан оҕордулар. Кини РСФСР иһинэн сувереннай государство быһымынан үлэлиир. Холбоһуктаах

дуогабарга олохуран Саха ССР РСФСР-га уонна ССР Союзтарыгар бэйэтэни сорох боломуочууларынан биэрэр.

Бастайааннай комиссияларга уонна Саха АССР Верховнай Советын Президиумтар бу бырайыагы дьүүлээхтик көмүтөр атын этин эмне кинирбитэ — РСФСР састаабыгар союзнай республика быһымынан кинирэргэ.

Законодательство комиссия туруордуллубут бу ички проблемага тус бэйэ эбэтэр коллектив сыһыаннаах эталларга лабааччылартан көрдөһөр. Декларация бырайыагы дьүүлээхтик оройуонга ытылла турар. Бэйэ позициятын исторической, политической уонна экономической өртүнэн төрүттүүр, онон дьүүлээхтик активнайдык кыттар ордук буолуо этэ.

Саха Автономнай Советскай Социалистическай Республикатын Верховнай Совета:

— Советскай былаас сыалларыгар Саха Автономнай Советскай Социалистическай Республикатын норуоттара бэйэлэрин экономической, социальной уонна культурнай кыабыллары ситистилэр дьэи бэлэтээн;

— Гуманитарнай, демократическай социалистическай общественны түтүү билэтин сүһүөх кээнгэр суверенный бырааба хааччахтаммат автономнай республика государственной статуһа правовой государство сүһүөгэр туруутун төрүт буолар принциптеригэр, норуоттар национальнай само-

сознаниелара үүнүүтүгөр сөп түбэһиэт. Саха сиригэр экономической уонна политической кыаһын көдүүстөөхтүк туһанарга көмөһөнү, советскай федерация субъекты быһымынан республика быраабын уонна боломуочууларын толору олоххо киллэрэригэр усулуобуйаны тэрийбэт дьэи билэнин;

— «автономия» дьэи өйдөбүт ис дьыһтар олохтоох бэйэни салайынымын уонна хайааһынааны бэлэттирин, ити «республика» дьэи өйдөбүдү кытта сөп түбэһэти биллэрдик оҕордо мун;

— Саха сиригэр олохтор норуоттар, народностар, национальнай уонна этническай бөлөхтөр социальнай-экономическай сайдыыта, уонна культурнай быраабын олох таһымын төрдүттэн үрдэтигэр уонна тэг буолууну хаачыһыах иттиригэр уонна бадарымыларын этэи;

— Советскай Социалистическай Республиканын Союзтара активнай кыттыларынан быһылыбыт кини быраабын Бүтүтү уопсай Декларациятын иттиригэр экономическай, социальной уонна культурнай быраабын тустарынан аан дойдутаагы пөт. Гражданскай уонна культурнай быраабын тустарынан аан дойдутаагы пөт принциптерин ытыктаан уонна ту-

туһан;

— сувереннай государство сататытылаабыт Союзтарыгар толору быраабын субъект быһымынан республика сөптөөх миэстэни ылар уталайбат наадатын учуоттаан;

— «ССР Союзтары уонна федерация субъектарынан ички ардыларыгар боломуочуулары араарталыы туһунан» Советскай Социалистическай Республиканын Союзтарын Союзунан Российскай Советскай Федеративнай Социалистическай Республика государственной суверенитетын туһунан Декларациянан сыйайтаран;

Автономнай республика статуһуттан аккаастааһын уонна Саха Советскай Социалистическай Республиканын (Саха ССР) башкы принциптэрин быһыыныахтарга бөдөр-тотуллар государственной суверенитетын биллэрэр;

1. Саха Советскай Социалистическай Республика — кини территориятыгар ардоһууттан олохтор норуоттар историческай сайдыыларын хаамытынан үсөтүлүбүт, кинилэр волютарын уонна иттиригэр этэр, республика норуоттарын волютарын көмүлүк этитэ олохуран бэйэни быһаарымын принциптеригэр сөп түбэһинэрэн үлэлиир элбэх национальностоох сувереннай социалистическай государство.

Саха ССР суверенитетэ — кини государственности, истерията, культурата, үгэстэрэ баар буолууларын естественный, наадалаах уонна сокуоннай усулуобуйата, ити хас биридин иһинэа достойнайдык олохтор, культурнай өртүнэн көмүлүк сайдар уонна төрөөбүт тылынан туһанар арааһылаах быраабы хаачыһыах тустаах. Суверенитеты илдьэ сымдааччынан Саха ССР элбэх национальностоох норуота буолар.

Саха ССР көмүл өртүнэн, дуогабардарга олохуран, сататытылаабыт РСФСР састаабыгар кини-

рэр уонна атын республикалары кытта биригэ федерация — ССР Союзтары субъектынан буолар.

Саха ССР бэйэтин территориятыгар, дуогабарга олохуран кини көмүл өртүнэн бастайааннай эбэтэр быстах кэмгэ ССР Союзтары уонна РСФСР дьаһалытар биэрбит боломуочууларынан ураты, государственной былаабын бүүс-бүтүнүү туһанар иттиригэр олоххо киллэригэр кыттар.

2. Саха ССР республика политической, экономической, национальной, исторической, социальной-культурнай уонна да атын уратыларын учуоттуур, бэйэтэ Конституциялаах уонна законодательстволуу.

Саха ССР законодательствотынан республика территориятыгар бүтүнүүтүгэр республика таары эбэтэр союзнай айтталартан хайалара баһылар суолталааһын быһаарып бэрээдэгэ олохтор. Саха ССР-ы кытта холбоһон дьаһалылар боллуруостарга ылыллыбыт ССР Союзтары уонна РСФСР Союзунан олохтор республика былаабын үрдүкү органа ратификациялаабын киниттен Саха ССР территориятыгар тутуллаллар.

ССР Союзтары уонна РСФСР бу боллуруостарга Саха ССР сувереннай быраабын көмүлүгэр айтталара ратификациялаабыттар. ССР Союзтары уонна РСФСР Саха ССР сувереннай быраабын утарар актыларын туттуу тохтотуллар. Бу түбэлтэлэргэ Саха ССР, РСФСР уонна ССР Союзтары ички ардыларыгар хайааһылар Союз дуогабарынан олохтоому бэрээдэгинэн быһаарыллаллар.

3. Саха ССР территорията Саха ССР государственной былаабын үрдүкү органынан сөбүлэһиитэ суох уларытылаах табыллыбат. Бэйэтин административнай-территориальнай тутуллуутун боллуруостарын республика бэйэтэ быһаарар.

Саха ССР уонна федерация атын субъектарынан

ички ардыларыгар территориялаах мөккүөрдөр ССР Союзтары Верховнай Советын Национальностарын Советинан быһаарыллаллар. Мөккүөрдөр оруттарын биридэстэрэ ССР Союзтары Верховнай Советын Национальностарын Советинан быһаарымын кытта сөбүлэһиитэ түбэлтэтигэр, боллуруос ССР Союзтары народнай депутаттарыа сыйын норуоттутар бириллэр.

Саха ССР экономическай систематын төрүтүнэн кини кинини көлөбүнүнэн таһаарбат элбэх араас формалаах сататытылаабыт социалистическай бас билли буолар. Саха ССР экономическай самостоятелноһун үөскөтөр уонна ону олоххо киллэрэр туһугар туһаннаах республикатаагы бас билли, народнай депутаттар олохтоох Советтары бас биллилэрэ, союзнай, республиканскай государственной бас билли тарыллаллар, уопсай союзнай уонна федеративнай бас билли соргого онунан хаалар.

Сир уонна оҥтон хостонор баайдар, уу, ойуур, үүнээйи уонна айылда хаамым-харамай, айылда атын да ресурсалара, производство средстволара уонна түмүктэрэ суос-сөптөөх Саха ССР бас биллиниэн буолаллар. Республика бас биллини кини былаабын уонна саталаттын үрдүкү органынан сирдээн көмүлүгэр суох кини да билдээн ылым сатамат.

Саха ССР хайааһынаах региональной экономической ньымаларын уонна формаларын олохтуур; ССР Союзтары, РСФСР-га уонна федерация атын субъектарыгар баар предприятиелар, учреждениялар уонна тарылталар үлэһиттэр усулуобуйаларын быһаарар, кинилэр үлэлэрин сүрүннүүр уонна контуруоллуур; производственной уонна социальной объектары аттаран туруоруу боллуруостарын бэйэтэ быһаарар.

Союзнай уонна федеративнай бас биллээх

предприятиелар, тарылталар уонна учреждениялар Союз дуогабарыгар уонна РСФСР-ы кытта дуогабарга этиллэр түбэлтэтигэр бириллаллар.

5. Саха ССР федерация атын субъектары кытта быһаччы экономической уонна да атын сыһыаннаахтар кинир. ССР Союзтары Конституциялар олохтоомут республика правовой былааһынаах уопсай усулуобуйаларын тас өртүнэн. Саха ССР уонна РСФСР дуогабарлаах төрүккэ олохуран хардарыта экин эбэтэр ностарын быһаарыахтарын сөп.

6. ССР Союзтарыгар олохтоомут бири уопсай союзнай гражданствотта сөп түбэһинэрэн Саха ССР хас биридин гражданина РСФСР уонна ССР Союзтары гражданина буолар. Бары гражданина уонна Саха ССР территориятыгар олохтор гражданиннота суох дьон кини быраабын Бүтүтү уопсай Декларациятыгар, ССР Союзтары, РСФСР уонна Саха ССР Конституцияларыгар

норуоттубут быраабын уонна көмүлүлэр кини-лэнэлэр.

Саха ССР бэйэтин территориятыгар тыллары сайыналары уонна туһанын туһунан законодательство боллуруостарынан манна олохтор норуоттар иттиригэр учуоттаан бэйэтэ быһаарар.

7. Саха ССР тас экономической үлэ боллуруостарын бэйэтэ быһаарар, кыранымыса таһынаах государстволары кытта быһаччы экономической уонна культурнай сибээстэһини олохтуур, тус бэйэтин валютнай фондатын үөскөтөр.

Республика территориятыгар баар бары предприятиялар уонна тарылталар тас экономическай үлэлэр кинилэр ханнык ведомствотта бас биригэрлэригэр тутууга суох Саха ССР быһаарыаһын эр көмүлүлэр.

8. Саха ССР РСФСР састаабыттан көмүл тахсар, ону тэгэ Союз дуогабарыгар олохтор бэйэ-

рездэгинэн санааны хардарыта этингэ олохуран атын союзнай республиканы холбоһор мөккүлүлүбүт быраабын; Саха ССР норуота бэйэтин национальнай-государственной тутулу бэйэтэ быһаарар быраабын.

Саха ССР РСФСР састаабыттан тахсар быраабын олоххо киллэрини кытта сибээстөөх мөккүөрдөөх боллуруостар ССР Союзтары Верховнай Советин Национальностар Советтары быһаарымын кытта сөбүлэһиитэ түбэлтэтигэр боллуруос ССР Союзтары народнай депутаттары сыйыгэр бириллэр.

РСФСР ССР Союзтары састаабыттан тахсар түбэлтэтигэр Саха ССР норуота ССР Союзтары састаабыттан тахсар эбэтэр онко хаалар туһунан боллуруоһу, ону тэгэ бэйэ государствонай-правовой статуһун бэйэтэ быһаарар быраабын онунан хаалларар.

9. Саха ССР советскай федерацияны сувереннай государстволар Союзтары быһымынан сагатыттар уонна малдытти туусарар иһин турар. Саха сиригэр гражданина республика сувереннай государство быһымынан политической уонна экономической самостоятелноһунан сокуоннай дьүлүлүлэрин иһин да национальнай атаандаһыны, өсөһүүтү уонна иттиригэр сүрүтэһингэ туһаныа суохтаах, ити норуоттар ички ардыларыгар сыһыаннаахтар дэгиттэр оҕорууга, интернационализмга уонна норуоттар доһордоһууларыгар олохуран кинилэр тэг быраабын уонна атын эр туһаныахтар.

10. Бу Декларация Саха ССР сага Конституциятын ырытан оҕорууга, РСФСР-ы кытта Дуогабары түһэрсингэ, Союзнай Дуогабары түһэрсингэ кыттыах, республикатаагы законодательствотун тупсарыа төрүтүнэн буолар.

БЭЙЭ КҮҮҮҮГЭР ЭРЭНИЭХХЭ

Атын кини нэдьэни, ыраахан сүгөһөрүн бэйэ-бэи чутастык ылынып, онно көмөһүү — бинити обществобыт баайыттан-дуолуу биригэ саамай кундулара. Правительствобыт урут да, билигин да кыамаат, кырдыаас дьонго көмөһүү оҕорор. Хамаанна ордук быһыл, Амарак саааһыны сылаах биридэрлигитинэн, хараахха быраабыллар буолла. Ол курдук, биниги оройуонмут үлэһиттэрэ нийбэлиттэр обществоларын счутутар 10 тыһ. солк. киллэрдилэр. Ол иһинтэн «Агротехнаб» предприятия үлэһиттэрэ

биригэ кунууһу хамааннары — 1250 солк., ОАПХ үлэһиттэрин профсоюзун райкома 3500 солк. биригэ кунууһу бэлэтээн этнэхэ наадалаах. Урут да, билигин курдук, ити үп иһэллэр оҕоруу төрөтүгэр, эмтэтиригэр, общество чиннигэр ордук наада. Ийи-чаччыларга көмө оҕорууга, о. д. а. туһаныахха.

Оройуон атын да тарылталар, предприятиялар бэйэлэрин производственной, профсоюзнай муһаахтарыгар бу боллуруоһу бэрээдэгэ киллэрэн дьүүлээхлэ-

рэр, оройуон иһэллэригэр обществотын үлэтин өйүүллэрэ наада. Райс-полком быһаарыылар бинигини астынараллар, уордололор. Ол курдук, бастаан группалаах иһэллэртэр маһаһынтан борулууттаны ылар иһэллэрин куорматта улаатыннардылар, маһаһы уонна иһэллэр группалаах иһэллэртэр кун ахсын маһаһынтан борулууттаны уочарата суох ылым-ылар олохтоһо. Оройуонга адалылар автономнаа фондатыттан 10, кнэбэл 2 бырыһыанна иһэллэртэр ылыахтара, сыл ахсын 1-дн иһэл-

лэнкэ олохтор дьэи бэрэиллэ.

Кини санаатынан олохтор. Дьон ортотугар үлэ-көтө үлэтин сылдыар, олоххо, дьонго туһалааһын дьарыктаннабын дин саныыр кини кун ахсытын билбэт, кини-таах көрүөтэ буолар. Биригэ бэйэни аспыт сылаахтан үлэһиттэрин сааһаһы-оноолуун чөлүгүн, уларыттым. Онон биниги обществобыт иһэллэригэр барыларыгар күүскүт кыһарынан ошчественнай туһалаах үлэһит дьарыктаныг дьэи сүбүлэһ уонна доһуобу-йалара кыһар дьэи ностарын кини артылааһын төрүнэр өбүүрэ ымыраам этэ. Ити ордук

оройуон кинигэр олохторуларга сыһыаннаах. Иһэллэртэр олохторулар бары нэрэһэ үлэлиилэр. Мугудайга тахса сырыттым, онно иһэл хараа суох М. И. Оксенькин дьэи кунууһу бэрэ-дас олохтор. Кини бэйэ хатар. Онко бэйэ табы-тастаах үлэ көстүүн сөп. Ити этэр артылым чиннигэр (биригэ уон кини буолууһуна сөп этэ) 50—70 бырыһыанна реисонерлар буолуохтара сн.

Атырдыах иһэл 20 куну-куну сарымарда 10 чаас-тан общество быраабы-лыаһынаах кунууһу-маһыттылаах, оттон куну-с 2-чаасан конференция буолуода. Онно иһэл ан-

тивнайдык кыттан, санаа-дытан этингэ, общество-быт үлэтин-хамнаһын сүрүннэниг. Туту оҕордоххо эсэ ордук буолуодай? Обществобыт быра-быһыаннаахтык председа-тель В. А. Макаров до-руобулатын туруга мөк-күлүгэр уураарга ту-руорсар, онон сага пред-седатель таһаахпыт. Об-щество чиннигэр кинир-биттэргэ ону туһулуур кини-скалар тутары-лыахтара уонна кинилэр эр общество туруорсан көрдөрөр чөлчөтүлэри-нэн туһаныахтара.

Л. МАЛЫШЕВА,
общество
быраабылыаһынын
секретара.

КҮННЭЭБИ ҮЛЭНИ БРЫТЫЬЫ СУОХ

Учууталлар атырдьах ыйынаабы мунньахтарын көрсө
КЫРА ЭРДЭХТЭРИНЭ ОЛУК УУРУОХХА

Я. ПАВЛОВ,
Саха АССР оскуо-
лаларын үтүөлээх
учуутала.

АРЫЛААХТАР ТУСТАРЫНАН АБЫЙАХ ТЫЛ

Арыллаах туһунан
кылгастык кэпсэтэххэ
этинини. Норуот үсэни,
искусствотын утумнаа-
һын, төрөбүт алааста
таптаа бу үбүк маһилэк-
кэ эрэ арыллан хаал-
батытар дьэн батыга ба-
ҕарар балабыт.

Б. ПАВЛОВ.

